

Introduktion til tema

De arabiske revolter – oprør i samfund og videnskab

Morten Valbjørn ph.d. og lektor ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

E-mail: mortenv@ps.au.dk

Maja Touzari Janesdatter Greenwood projektkoordinator på CASTs *Securitizing Arab Development* projekt og specialestuderende ved ToRS, Københavns Universitet.

E-mail: majatouzari@gmail.com

På baggrund af en gennemgang af fem årtiers amerikansk mellemøstforskning erklærede James Bill i midten af 1990'erne, at man havde lært frustrerende lidt om mellemøstlig politik, der efter hans mening nærmest fremstod som resistent for en vestlig forståelse. Mellemøstlig politik skulle efter hans opfattelse således være kendetegnet ved at „defy observation, discourage generalization and resist explanation“ (1996, 503) og ville derfor blive ved med at komme bag på vestlige mellemøstforskere.

Der kan være god grund til at problematisere Bills udsagn, som indskrives sig i en større debat med bånd til den såkaldte områdestudiekontrovers og til spørgsmålet, om mellemøstlig politik er exceptionel (Valbjørn & Erslev Andersen 2003). Bill har dog en pointe i, at et ganske 'drilsk' Mellemøsten har udvist en bemærkelsesværdig evne til at skabe overraskelser og snyde mellemøstforskningens forventninger. I begyndelsen af 1960'erne måtte Daniel Lerner (1958) sande, at hans moderniseringsteoretiske forventning om, at „the West is what the Middle East seeks to become“ ikke kom til at holde stik. I 1970'erne underminerede borgerkrigens udbrud billedet af Libanon som en succesfuld model for, hvordan andre heterogene samfund kunne skabe politisk og økonomisk udvikling. I slutningen af 1970'erne var der heller ikke mange mellemøstforskere, som havde forudset den iranske revolution og endnu færre, at den ville udmønte sig i en islamisk republik. Ved overgangen til 1990'erne kom det som en overraskelse, at Saddam Hussein faktisk valgte at sætte handling bag sine trusler om at besætte Kuwait, og da israelere og palæstinensere indgik Oslo-aften i 1993,

kom dette også som en stor overraskelse. Trods forventningen blandt nogle mellemøstforskere om, at Palæstina ville blive det første arabiske demokrati, antog Arafats styre ikke desto mindre mange af de autokratiske træk, der var kendt fra den øvrige arabiske verden. Sidstnævnte indfrie heller ikke de optimistiske forventninger, der prægede den mere *demo-crazy*-strømning i 1990'ernes mellemøstforskning, om, at regionen stod umiddelbart over for en demokratisk revolution (se i øvrigt Valbjørn & Boserup i dette nummer). På tilsvarende vis kom den første store begivenhed i det nye årtusinde også ganske uventet, nemlig 11. september-angrebene udført af en militant islamistisk gruppe med bånd til Mellemøsten.

Sidstnævnte udløste – især i USA – en voldsom debat om, hvorvidt mellemøstforskningen havde fejlet ved ikke i tilstrækkelig grad at beskæftige sig med militant islamisme som al-Qaeda. Det mest berømte og berygtede indlæg var Martin Kramers (2001) kritik af de amerikanske mellemøststudier. De repræsenterede efter hans mening 'an empire of errors', som var blevet ødelagt af indflydelsen fra Edward Said såvel som samfundsvidenskabernes, og som burde erstattes med den klassiske orientalistik med dennes blik for Mellemøstens angiveligt helt særegne karakter. Selv om mellemøstlige overraskelser ofte har været forbundet med både kritik af og selvransagelse inden for mellemøstforskningen, har reaktionerne dog også taget andre former end den 'kramerske'. Et eksempel herpå er Frederic Volpi & Francesco Cavatorta (2006), der i forbindelse med en diskussion om demokratiseringsteorier (manglende) frugtbarhed i Mellemøsten foreslog, at vi i

stedet for hele tiden at tale om *the failure of the Middle East* burde overveje, om der kunne være tale om *failure of theory*. Med andre ord, frem for at se Mellemøsten som nærmest teori-resistent – jf. Bill ovenfor – kan det være de eksisterende samfundsvidenskabelige teorier, som er utilstrækkelige i deres nuværende udformning.

Hvis Mellemøsten nærmest plejer at vise sig fra sin mere ‘drilske’ side mindst én gang pr. årti, var det i 2011 høje tid for en begivenhed, der både kunne overraske og udløse en debat om, om der var noget galt, og om der var behov for selvransagelse blandt mellemøstforskere. Som bekendt skuffede regionen ikke. Det seneste år har således været præget af en enorm debat, om hvordan man skal forstå og forklare karakteren, årsagerne og implikationerne af, hvad der fra forskellige sider er blevet betegnet som ‘det arabiske forår’, ‘den arabiske revolution’, ‘de(n) arabiske revolt(er)’, ‘den arabiske vækkelse’, ‘det arabiske oprør’, ‘det arabiske opbrud’, ‘den arabiske krise’, hvortil kommer mindre udbredte, men ganske originale betegnelser som ‘tunis-ami’, ‘arebellion’, ‘arabolution’, og endelig er der dem, som taler om et ‘islamistisk forår’ eller om en ‘facebook/twitter-revolution’. Denne mangfoldighed af betegnelser afspejler, hvordan der ingenlunde hersker konsensus om karakteren af den række af ganske forskelligartede begivenheder i den arabiske verden, som er fulgt i kølvandet på, at den tunesiske grøntsagssælger Mohamed Bouazizi satte ild til sig selv d. 17. december 2010.

Denne uenighed afspejler sig også i diskussionen om, hvad det seneste års omvæltninger i den arabiske verden betyder for mellemøstforskningen. Ligesom tidligere har den seneste mellemøstlige overraskelse givet anledning til kritik af, hvordan mellemøstlig politik hidtil har været studeret, ligesom der har lydt opfordringer til selvransagelse i mellemøstforskningen. Samtidig har det været alt andet end klart, hvad der mere specifikt skulle være i vejen udover, at (heller ikke) mellemøstforskere havde forudsagt de store omvæltninger. Gennem det seneste år er mellemøstforskningen således på den ene side blevet klandret for at have været alt for fokuseret på islamisme – på bekostning af sekulære ungdomsgrupper mv. – og autoritære regimers durabilitet og dynamik – på bekostning af muligheden for demokratisk forandring – men er på den anden side også blevet kritiseret for at være naive demokrati-optimister uden tilstrækkeligt blik for islamismens styrke (i en dansk sammenhæng sammenlign fx Erslev Andersen 2011; Hoffmann 2012; se også Utvik i dette nummer). Hvad angår den manglende evne til at forudsige det seneste års dramatiske sociale og politiske begivenheder, kan man til mellemøstforskningens forsvar anføre, at kritikken ikke er reserveret mellemøstforskningen – tænk fx på Den Kolde Krigs overraskende afslutning – ligesom det er relevant at spørge, i hvilket omfang samfundsvidenskaberne kan forventes at lave

præcise forudsigelser (se Møller i dette nummer). Hertil kommer, at det ikke er helt rigtigt, at mellemøstforskere som sådan ikke har forestillet sig muligheden for, at de siddende arabiske regimer ville blive kastet ud i en krise. Som bloggeren Nisralnasr (2011) har bemærket, har dele af mellemøstforskningen gennem årtier gang på gang spået noget sådant. Det skete blot ikke, og netop derfor var interessen i de senere år begyndt at samle sig om, hvordan man kan forstå de arabiske regimers indtil for nyligt overraskende sejlivede karakter.

Mens der kan være god grund til at argumentere for, at det seneste års omvæltninger ikke kræver, at mellemøstforskningen henfalder i en ren *mea maxima culpa*-øvelse, udgør den aktuelle debat om mellemøstforskningen dog en oplagt anledning til en indgå i en konstruktiv ‘dobbelrefleksion’. Det vil sige en refleksion, der dels handler om, hvorvidt og hvordan forskellige dele af mellemøstforskningen, trods sin begrænsede evne til at lave præcise forudsigelser, faktisk tilbyder relevante redskaber til bedre at forstå og forklare forskellige aspekter ved det seneste års omvæltninger i dele af den arabiske verden. Og en refleksion der dels handler om, i hvilket omfang de aktuelle begivenheder fordrer, at vi gentænker, korrigerer eller måske helt forlader nogle af vore tidligere antagelser om og måder at forstå mellemøstlig politik på.

Med henblik på en sådan refleksion præsenterer dette temanummer fem artikler, som hver især bidrager med en brik til et samlet indtryk, både af, hvordan det seneste års begivenheder i Mellemøsten kan forstås inden for en samfundsvidenskabelig tradition, og af, hvordan de udfordrer den og fordrer gentænkning. Som eksempel diskuterer Bjørn Olav Utvik i artiklen ‘Islamister i åpnere landskap: Hvilken rolle i det nye Midtøsten?’, hvordan islamismeforskningen efter de arabiske revolter står over for en tofoldig udfordring: der er behov for at forstå, på hvilken måde islamistiske bevægelser vil være med til at forme det ‘nye’ Mellemøsten, samtidig med at man må undgå at essentialisere ‘islamismen’, og i højere grad have øje for de sociale kontekster og indre kampe. Ligeledes diskuterer Maja Greenwood & Ole Wæver i artiklen ‘København-Kairo, tur-retur: En sikkerhedsteori møder revolutionen’, hvordan Københavnerskolens møde med revolution i Ægypten ledte både til betragtninger om, hvordan sikkerhedsliggørelsesteorien finder anvendelse i en mellemøstlig kontekst, samt hvad forsøget på at forstå den ægyptiske revolution igennem teorien har betydet for Københavnerskolens egen fortsatte teoretiske udvikling.

Det er således temareaktionens hensigt, at betragtningerne i de fem artikler vil være af en bredere teoretisk og metodisk interesse, også uden for de snævre ‘mellemøststudier’. Et af de mere principielle spørgsmål inden for samfundsvidenskaben om, i hvilken udstrækning det er muligt eller overhovedet efterstræbeligt at forsøge at

forudsige denne slags begivenheder, behandles af Jørgen Møller i artiklen 'Et (u)forudseeligt Mellemøsten: Samfundsvidenskaben, *point predictions* og *pattern predictions*'. Jørgen Møller debatterer her både den kritik, samfundsvidenskaben mødte, da de arabiske revolter kom bag på hele forskningsfeltet, og hvorfor det er umuligt at forudsige disse begivenheder såvel som deres specifikke konsekvenser.

Et tema, som behandles i flere artikler, er det centrale spørgsmål om, i hvilken udstrækning samfundsomvæltningerne i Mellemøsten såvel som nytænkningen inden for samfundsvidenskaben er udtryk for reelle 'revolutioner', og i hvilken udstrækning der er tale om en mere subtil udvikling. Jakob Skovgaard-Petersen beskriver i artiklen 'Forår i studiet af arabiske medier', hvordan de arabiske medier såvel som studiet af dem, har været i rivende udvikling de seneste 15 år. Denne udvikling har haft afgørende betydning for de arabiske oprør, og samtidig spiller studiet deraf en afgørende rolle for vores forståelse af dem. Temaet afspejles også i Morten Valbjørn & Rasmus Alenius Boserups artikel 'Genpolitisering og postdemokratisering: Studiet af mellemøstlig politik i lyset af de Arabiske Revolter', hvor forfatterne med et *transition to somewhere*-perspektiv på de aktuelle udviklinger i Mellemøsten diskuterer, hvordan den brede genpolitisering af de arabiske samfund fordrer en opgradering af postdemokratiseringsperspektivet.

Ved at lægge dette temanummers fokus både på det seneste års begivenheder i Mellemøsten, såvel som på hvad de betyder for samfundsvidenskabens analytiske redskaber, forsøger vi altså at debattere videnskabens møde med 'virkeligheden', og hvilke konsekvenser det kan have for samfundsvidenskaben.

Litteratur

- Bill, J 1996, 'The Study of Middle East Politics, 1946-1996: A Stocktaking', *Middle East Journal*, vol. 50, no. 4, pp. 501-512.
- Erslev Andersen, L 2011, 'Den arabiske overraskelse', i L Erslev Andersen, H Hajjaj & CB Kjersgaard (red.), *Arabisk forår: baggrund og konsekvenser*, Ræson, København.
- Hoffmann, T 2012, 'Moderationens svære kunst', *Weekendavisen*, 27. januar.
- Kramer, M 2001, *Ivory Towers on Sand – The Failure of Middle Eastern Studies in America*, Washington Institute for Near East Policy, Washington.
- Lerner, D 1958, *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, The Free Press of Glencoe, N.Y.
- 'Nisralnasr' 2011, 'Actually the experts did predict the revolution ... more than once', *Nisralnasr Blog*, June 4. (<http://nisralnasr.blogspot.com/2011/06/actually-experts-did-predict.html>)
- Valbjørn, M & L Erslev Andersen 2003, 'Under Angreb – Mellemøststudier efter 11. september', *KRITIK*, no. 162-3, pp. 15-27.
- Volpi, F & F Cavatorta 2006, 'Forgetting democratization? Recasting power and authority in a plural Muslim world', *Democratization*, vol. 13, no. 3, pp. 363-372.